

Блок 2. Україна в процесі боротьби за збереження національної ідеї

Урок 11. Українські землі у складі Російської імперії. Скасування кріпацтва та реформи 1860-1870-х років. Соціально-економічна модернізація

Історія України • ПМ • I курс • 1 година

Головна думка

У другій половині XIX ст. Наддніпрянська Україна пережила реформи і модернізацію. Скасування кріпацтва відкрило шлях до ринкових відносин, але селянське малоземелля, русифікація та обмеження українського руху залишалися гострими проблемами.

На уроці потрібно зрозуміти	Після уроку студент/студентка зможе
становище Наддніпрянщини у Російській імперії; селянська реформа 1861 р.; земська, судова, міська, військова реформи; індустріалізація і залізниця.	пояснювати ключові поняття; називати основні дати; аналізувати причини й наслідки; робити короткий історичний висновок.

Дата	Що запам'ятати
1861	скасування кріпацтва в Російській імперії.
1864	земська і судова реформи.
1870	міська реформа.

Матеріал подано як готовий конспект-презентацію: його можна показувати на екрані або роздати студентам для самостійного опрацювання.

1. Карта уроку: логіка вивчення теми

Крок	Питання уроку	Що потрібно запам'ятати
1	Становище наддніпрянщини у російській імперії	причини → перебіг → наслідки → значення
2	Селянська реформа 1861 р.	причини → перебіг → наслідки → значення
3	Земська, судова, міська, військова реформи	причини → перебіг → наслідки → значення
4	Індустріалізація і залізниця	причини → перебіг → наслідки → значення
5	Соціальні зміни та українське питання	причини → перебіг → наслідки → значення

Проблемне питання

Яке значення мала тема «Українські землі у складі Російської імперії. Скасування кріпацтва та реформи 1860-1870-х років. Соціально-економічна модернізація» для розвитку українського суспільства, державності або національної ідеї?

Поняття	Навіщо потрібно на уроці
Кріпацтво	допомагає точно пояснити явище: особиста залежність селян від поміщика.
Модернізація	допомагає точно пояснити явище: перехід до нових економічних, соціальних і політичних форм життя.
Земства	допомагає точно пояснити явище: органи місцевого самоврядування після реформи 1864 р.

2. Історичний контекст

Тема уроку розкриває один із ключових етапів історії України: українські землі у складі російської імперії. скасування кріпацтва та реформи 1860-1870-х років. соціально-економічна модернізація.

Щоб зрозуміти цей матеріал, важливо бачити зв'язок між політичними рішеннями, соціальними змінами, культурою та повсякденним життям людей.

Матеріал подано як конспект-презентацію: визначення, дати, таблиці й схеми можна використовувати для пояснення і самостійного опрацювання.

Історичний фактор	Що він змінює	На що звернути увагу
Становище наддніпрянщини у російській імперії	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися
Селянська реформа 1861 р.	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися
Земська, судова, міська, військова реформи	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися
Індустріалізація і залізниці	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися

Алгоритм аналізу

1) Назвіть явище. 2) Вкажіть час і місце. 3) Поясніть причини. 4) Назвіть учасників. 5) Сформулюйте наслідки для українського суспільства.

3. Основний зміст теми

Пункт	Пояснення
Скасування кріпацтва	Селяни стали особисто вільними, але отримали обмежені наділи й викупні платежі.
Земська реформа	Створила місцеве самоврядування, що займалося школами, медициною, дорогами.
Судова і міська реформи	Оновили судову систему та управління містами, хоча самодержавство збереглося.
Індустріалізація	Донбас, Кривбас, Південь стали важливими промисловими районами імперії.
Українське питання	Емський указ і Валуєвський циркуляр обмежували українську мову і культуру.

Проміжний висновок

Історичні події не існують окремо: економіка, влада, культура, війни, соціальні групи й міжнародна ситуація взаємно впливають одна на одну.

Типова помилка

Не зводьте відповідь до переліку дат. Історія вимагає пояснення: чому подія стала можливою, які сили діяли, кого вона посилила або послабила.

4. Причини, перебіг і наслідки

Причина / умова	Як проявлялася	Наслідок
Становище наддніпрянщини у російській імперії	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Селянська реформа 1861 р.	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Земська, судова, міська, військова реформи	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Індустріалізація і залізниці	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Соціальні зміни та українське питання	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність

Запам'ятай формулу відповіді

Повна відповідь з історії має містити не тільки “що сталося”, а й “чому сталося”, “хто брав участь”, “чим завершилося” і “чому це важливо”.

Причини	Подія	Наслідки
передумови, суперечності, інтереси груп	конкретні рішення, війни, реформи або організації	зміни у владі, правах, культурі, території, суспільстві

5. Діячі, організації та суспільні сили

Хто / що	Роль у темі
Олександр II	імператор, за якого проведено реформи 1860-1870-х років.
Селяни	отримали свободу, але зіткнулися з малоземеллям і боргами.
Промисловці	розвивали шахти, металургію, залізницю.
Українська інтелігенція	прагнула культурного розвитку попри заборони.
Російська адміністрація	поєднувала реформи з політикою русифікації.

Методична підказка

Коли називаєте історичну особу або організацію, одразу пояснюйте її дію: створив, очолив, підтримав, заборонив, реформував, проголосив, придушив.

Питання до діяча/організації	Відповідь має містити
Яку мету мав?	політичну, соціальну, культурну або військову мету
Якими методами діяв?	реформи, війна, дипломатія, пропаганда, самоорганізація
Який наслідок?	що змінилося після його/її діяльності

6. Основні поняття

Поняття	Коротке визначення
Кріпацтво	особиста залежність селян від поміщика.
Модернізація	перехід до нових економічних, соціальних і політичних форм життя.
Земства	органи місцевого самоврядування після реформи 1864 р.
Індустріалізація	зростання фабрично-заводської промисловості.

Поняття	Як використати у відповіді
Кріпацтво	Скажіть: «Кріпацтво - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.
Модернізація	Скажіть: «Модернізація - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.

Поняття	Як використати у відповіді
Земства	Скажіть: «Земства - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.
Індустріалізація	Скажіть: «Індустріалізація - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.

Як відповідати

Визначення потрібно не зазубрювати механічно, а пояснювати своїми словами і наводити історичний приклад із теми.

7. Основні дати

Дата / період	Подія / значення
1861	скасування кріпацтва в Російській імперії.
1864	земська і судова реформи.
1870	міська реформа.
1876	Емський указ проти української мови.
1880-1890-ті	прискорена індустріалізація Півдня і Сходу України.

Хронологічна стрічка

1861 → 1864 → 1870 → 1876 → 1880-1890-ті

Як вчити дати

Дати варто групувати за логікою: передумови → ключова подія → наслідки. Тоді вони не перетворюються на випадковий список.

8. Схема для розуміння

Що відбувається	Механізм	Результат
Скасування кріпацтва	ключові дії та суперечності	історичний результат
Земська реформа	ключові дії та суперечності	історичний результат
Судова і міська реформи	ключові дії та суперечності	історичний результат

Схему можна використати як план усної відповіді або як основу для короткого письмового конспекту.

Завдання	Як виконати
Перетворіть схему на текст	кожен рядок схеми запишіть як окреме речення з причинно-наслідковим зв'язком.
Додайте факт	до кожного рядка підберіть дату, особу або приклад із теми.

9. Підсумок уроку

Теза	Пояснення
1. У другій половині XIX ст.	Це положення треба вміти підтвердити фактом, датою або прикладом із уроку.
2. Тему потрібно розуміти через зв'язок причин, дій учасників і наслідків.	Це положення треба вміти підтвердити фактом, датою або прикладом із уроку.
3. Для повної відповіді використовуйте поняття, дату, приклад і власний висновок.	Це положення треба вміти підтвердити фактом, датою або прикладом із уроку.

Відповідь на проблемне питання

Тема «Українські землі у складі Російської імперії. Скасування кріпацтва та реформи 1860-1870-х років. Соціально-економічна модернізація» показує, що українська історія розвивалася через поєднання внутрішніх процесів і зовнішніх викликів. Її значення потрібно оцінювати за впливом на права людей, культуру, державність і національну ідентичність.

Для усної відповіді

Починайте з короткої тези, далі наведіть 2-3 факти, одну дату і завершіть власним історичним висновком.

10. Перевір себе

Рівень	Завдання
Базовий	Дайте визначення 3-4 основних понять уроку. Назвіть 3 ключові дати.
Середній	Складіть хронологічний ланцюжок подій і поясніть, чому вони пов'язані.
Достатній	Порівняйте дві сили, організації або явища з теми за критеріями: мета, методи, наслідки.
Високий	Дайте аргументовану відповідь на проблемне питання уроку. Використайте щонайменше два факти і одну дату.

Міні-тест	Варіанти відповіді
1. Найважливіше в темі - це...	А лише дата; Б причина, перебіг і наслідки; В тільки прізвища; Г випадковий факт.
2. Повна історична відповідь має містити...	А поняття, дату, приклад і висновок; Б тільки емоцію; В лише цитату; Г тільки переказ назви.
3. Історичне значення події - це...	А її вплив на подальший розвиток; Б місце на сторінці; В складність назви; Г кількість учасників.

Відповіді

1 - Б; 2 - А; 3 - А.